

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2007

John Stuart Mill ako alternatíva k liberalizmu rakúskej školy

Téma:

**Význam myšlienok predstaviteľa klasickej liberálnej ekonómie pre Slovensko
v roku 2007**

Na Slovensku sa človek zaujímajúci o liberalizmus stretáva predovšetkým s libertarianizmom a anarchokapitalizmom rakúskej školy čo je často na škodu, lebo ide o pomerne zúžený pohľad na filozofiu liberalizmu. O to, aby sa vyrovnal tento nepomer a zároveň bol spropagovaný aj iný prístup k rozvíjaniu liberalizmu (resp. o to, aby bol predstavený liberalizmus aj v inej podobe) sa pokúsím v tejto eseji.

Cieľom tejto eseje je nielen poskytnúť základné informácie o Johnovi Stuartovi Millovi, predstaviteľovi klasickej ekonomickej školy, a teda predstaviť ho ako ekonóma. Skôr by som chcel J. S. Milla predstaviť ako človeka, všestranného mysliteľa a gentlemana, ktorý sa vždy snažil zdôrazňovať slušnosť, poctivosť, spravodlivosť (v ekonómii veľmi citlivý pojem), etiku, slobodu a tiež predstavu, že človek by mal byť zbavený akejkoľvek formy tyranie zo strany druhých (či už fyzickej - sankcie za nedodržiavanie zákonov, alebo morálnej - najmä verejnou mienkou). Rád by som tiež poodhalil, že jeho liberalizmus nie je len súborom pravidiel, či princípov, ale vždy mu išlo predovšetkým o ich uplatňovanie v bežnom živote. Chcel (ak sa samozrejme človek slobodne rozhodne prijať ich za svoje), aby boli prirodzenou súčasťou života a kritériom každodenného rozhodovania jednotlivca.

Vo svojej eseji sa tiež budem venovať vysvetleniu mnohých dezinterpretácií myšlienok J. S. Milla, na ktoré človek narazí pri čítaní diel iných ekonómov, či filozofov. Podľa mojich skúseností je len veľmi málo ľudí, ktorí sú oboznámení s jeho dielom. Hoci je to paradoxné, ostatným, ktorí ho nikdy nečítali, táto skutočnosť nebráni v tom, aby na jeho osobu a prácu mali názor (zväčša prebraný z diel iných autorov).

Milla je veľmi užitočné čítať a motivovať k tomu má aj táto esej, ale objektívne ho možno posudzovať až v kontexte doby, aby nedošlo ku skresleniu jeho odkazu ako sme tomu, žiaľ, často svedkami.

Myšlienkové prúdy, ktoré formovali jeho život a názory

J. S. Milla je potrebné vnímať, ako som už uviedol, v kontexte doby v ktorej žil.

Napriek apelovaniu na vnímanie a posudzovanie J. S. Milla v tomto kontexte je potrebné povedať, že on sám celkom nezapadal do vtedajšieho viktoriánskeho Anglicka. Táto doba bola charakteristická autoritárstvom, dogmatizmom, prudérnosťou, represívnosťou, rigidnosťou v myslení, vážnosťou, pokrytectvom, konformizmom a potláčaním individuality (najmä verejnou mienkou). Ak sa niekto odhodlal vzdorovať a poukázal na chyby vtedajšej spoločnosti, bol spoločnosťou takpovediac „odpísaný“ (napr. William Godwin).

Na svoju dobu bol Mill, nech to znie akokoľvek nadnesene, skôr rebel a voľnomyšlienkar, ktorý si bol vedomý intelektuálnej prevahy a nemal strach sa vyjadrovať aj ostro, ak to bolo potrebné, voči neduhom doby a svojich súčasníkov.

Myslím, že to pekne zhrňuje tento, aj v dnešnej dobe stále aktuálny, citát:

„V našej dobe však už aj najmenší príklad nekonformnosti, číre odmietnutie padnúť na kolena pred zvyklosťami je samo osebe službou. Práve preto, že tyrania verejnej mienky je taká, že z výstrednosti robí hanbu, je žiaduce - kvôli porážke tejto tyranie -, aby ľudia boli výstrední. Výstrednosť vždy bola hojná tam a vtedy, kde bola v prevahe sila charakteru - a rozšírenie výstrednosti v spoločnosti bolo obvykle proporcionálne vo vzťahu k rozšíreniu geniality, duševnej sviežosti a morálnej odvahy, ktoré zahŕňala. Hlavné úskalie našej doby spočíva v tom, že si teraz len málo ľudí trúfa byť výstrednými.“¹

Bol odlišný a reflektoval povahu a zvláštnosti svojej doby. Svet sa snažil zmeniť, ale nie často formou, ktorú by sme nazvali ako „zásah štátu“. Kritici budú namietat, že to boli práve jeho

¹ MILL, J. S.: O politickej slobode. In: *Logika liberalizmu*. Bratislava: Kalligram, 2005, s. 126

myšlienky, ktoré otvorili dvere zásahom štátu (možno sa dokonca stretnúť aj s tým, že je v tomto zmysle označovaný za nositeľa kontrarevolúcie vedy v ekonómii) a tiež že implementoval idey Augusta Comteho do sociálneho konstruktivismu (najväčší kritici hovoria o utopickom socializme). Sú to absurdné námietky a osočenia, ale k tomu sa ešte neskôr vrátim.

Ako jeden z mála ľudí v svojej dobe si nesmierne potrpel na slobodu v myslení. Neustúpil zo svojich morálnych princípov a trval na ich dodržiavaní. Dnes by sme asi povedali, že nebol tak úplne „politicky korektný“. Je to veľmi vzácna odlišnosť, lebo výchovu mal skutočne prísnu a v duchu benthamizmu. Hoci jeho názory neboli prijaté vždy pozitívne, za svojim slovom si však stál.

Mal rád poéziu, najmä tú Wodsworthovu. Zastával názor, že pokrok nemožno vidieť iba vo vede, materializme, či hmotnom bohatstve, ale trval na tom, že pre pokrok spoločnosti je aj v kultivácii citov a ľudského cítenia, či vo vzájomnej tolerancii (jeden z kľúčových pojmov v liberalizme). Mill ako jeden z prvých hovoril o kvalite života a pôžitkov, či práve na súkromné šťastie. Liberalizmus chápal všeobecne a nebol toho názoru, že je určený len pre úzku skupinu privilegovaných jedincov, ktorí by nanucovali svoj názor väčšine. Nebol elitár. Nepresadzoval nasilu svoj názor, ale snažil sa byť príkladom správania pre iných.

Doslova povedal (napísal):

„Nepodporujem nič také ako 'uctievanie hrdinov', ktoré sa nadchýna silou geniálneho človeka za to, že násilne získal vládu nad svetom a núti vykonávať jeho rozkazy napriek všetkému vzdoru. Všetko, na čo si génus môže robiť nárok, je sloboda ukazovať cestu. Moc donucovať iných na túto cestu je nielenže nezlučiteľná so slobodou a rozvojom všetkých, ale silnú osobnosť samotnú aj korumpuje.“²

Nepreferoval svoju slobodu pred slobodou kohokoľvek iného. Takýto prístup sa vždy snažil prakticky aplikovať pri rozhodovaniach a preto neprekvapí, že sa významne zasadzoval za prekonávanie rozdielov v prístupe k ľuďom (napríklad na základe pohlavia) a bol aj za to, aby bolo ženám priznané volebné právo. Ako ešte neskôr bude spomenuté, za toto všetko si vyslúžil označenie „zženštilý“. Holt, ako by dnes George Soroš povedal, nebol to práve trhoví fundamentalista a veru ani mizogýn.

John Stuart Mill sa narodil 20. apríla 1806 v Londýne. Mal veľmi rád otca, hoci ten sa ku nemu nesprával práve „šetrne“. Bol ku nemu veľmi tvrdý, pretože z neho chcel vychovať génia. V histórii ide o ojedinelý prípad, kedy sa to niekomu podobnou výchovou napokon podarilo, ale John Stuart za to neskôr platil vysokú cenu. Od troch rokov mu otec nútil gréčtinu, vo dvanástich logiku, v trinástich ekonómiu. Trápil ho prakticky neustále nejakou formou cvičenia, skúšania a podobne.

Podľa mnohých bol blízkym priateľom Jeremyho Benthamu (1748-1832), ktorý na neho mal mať, značne negatívny vplyv. Toto nie je úplne pravda. Priateľom Benthamu bol predovšetkým jeho otec, James Mill (1773-1836). Benthamu možno označiť za „radikálneho sociálneho reformátora“, ale rozhodne nie Milla! V koncepcii Benthamu bola evidentná snaha uviesť svoje presvedčenie do praxe. Tu nastáva podstatný rozpor medzi nimi dvoma. Mill vždy ponechával možnosť, slobodne sa rozhodnúť. Ako by predsa bolo možné považovať za liberála niekoho, kto by nanucoval, či násilím presadzoval svoj názor? Na Johna Stuarta mal Bentham vplyv len sprostredkovane a to cez otca.

Podľa otca mal byť J. S. Mill stelesnením Benthamovho utilitaristického princípu ľudského šťastia. Tento princíp by sa dal popísať asi nasledovne: „Pokiaľ existuje vôbec niečo, po čom

² MILL, J. S.: O politickej slobode. In: *Logika liberalizmu*. Bratislava: Kalligram, 2005, s. 125 - 126

človek najviac túži, tak to - pokiaľ o to neusiluje zo sebeckých dôvodov - môže byť považované za vhodný zámer jeho jednania. A pokiaľ sa stalo zámerom jeho jednania, tak je to pre dotyčnú osobu prospešné.“ Utilitarizmus je asi najlepšie známou formou takzvanej konzekventnej etiky, podľa ktorej sa jednanie posudzuje výhradne podľa svojich následkov.

Postupne sa požiadavky na syna stupňovali, čo vyústilo až k tomu, že sa v dvadsiatke duševne zrútil. Po zotavení sa opäť najmä pod vplyvom otca začal venovať utilitarizmu, tu však už formuloval výhrady a po prvýkrát sa vzoprel autorite. Priviedlo ho to k formulácii jeho názorov na individuálnu slobodu. On sám považoval utilitarizmus za prijateľný, avšak príliš prísny.

Počas svojho, na zážitky nesporne bohatého, života vykonával rôzne funkcie. Bol napríklad vrchný úradník Východoindickej spoločnosti, politický komentátor, publicista, tri roky dokonca poslanec Dolnej snemovne (v roku 1867 bol jedným z hlavných autorov návrhu na zmenu volebného zákona, ktorý zahŕňal aj volebné právo žien).

Veľmi zaujímavý je aj jeho vzťah s Harriet Taylorovou. Zoznámili sa v roku 1830 prostredníctvom Millovhého priateľa, jej manžela. Stretávali sa už počas života jej manžela, keď však zomrel v roku 1849 (na rakovinu), nebránilo už nič, s výnimkou spoločenských predsudkov, ich vzťahu. Vzali sa v roku 1851 a bol to, aj napriek odsudzovaniu spoločnosťou, veľmi šťastný vzťah. Veľmi si svoju ženu vážil a ona mu bola vždy oporou a aj inšpiráciou ku mnohým jeho prácam. Za všetko to, čo ku nej cítil hovoria aj jeho slová uvedené vo venovaní knihy *O politickej slobode*. V roku 1858 odišiel Mill z veľmi lukratívneho postu vo Východoindickej spoločnosti hlavne z toho dôvodu, že chcel Harriet vziať na juh Francúzska. Mala tuberkulózu a teplejšie prostredie jej malo pomôcť zotaviť sa. Zomrela však práve počas ich cesty po Francúzsku a to v mestečku Avignon. Mill bol po jej smrti zúfalý. Neskôr sa rozhodol prenajať si malú usadlosť blízko jej hrobu a chcel tam prežiť celý zvyšok života. Aj napriek tomu pokračoval v tvorbe a v roku 1861 dokončil dielo *Poddanstvo žien*, ktorým vyjadruje podporu hnutiu za volebné právo pre ženy (suffrage - právo voliť; z toho vzniklo aj známe označenie sufražetky). Mill sa vrátil do anglického spoločenského života, stal sa poslancom parlamentu a jedným z hlavných bodov jeho volebného programu bolo práve volebné právo pre ženy. Spolu so svojou nevlastnou dcérou, Helen Taylor (feministická aktivistka), sa významne zaslúžili o to, že ženy, síce neskôr, ale predsa, dostali volebné právo a právo na vzdelanie.

Zomrel v mestečku Avignon vo Francúzsku, kam sa presťahoval po smrti svojej milovanej ženy, 8. mája 1873.

Mill a ďalší utilitaristi urobili to, čo bolo v ich silách a získali pri tom dostatok vplyvu na to, že v mnohom zabránili vládam správať sa autoritársky a obmedzovať slobodu jednotlivca.

Mill ako ekonóm

Ako bolo spomenuté v úvode predstavenie Milla ako ekonóma nie je v tomto prípade hlavným cieľom aj preto, že by si to vyžadovalo a nesporne zaslúžilo omnoho väčší priestor ako je rozsah tejto eseje. Prípadného záujemcu o jeho práce venovanej ekonómii by som odkázal na päťzväzkové dielo *Základy politickej ekonómie (Principles of Political Economy)*, ktoré bolo desaťročia považované za najlepšiu syntézu poznatkov z ekonómie a tiež *Eseje o ekonómii a spoločnosti (Essays on Economics and Society)*, kde sa taktiež podrobne venoval opisu ekonomických princípov. V oboch významne prispel k analýze základných ekonomických kategórií ako sú hodnota, mzda, kapitál, cena a podobne. Jeho prístup k ekonómii je veľmi podnetný. Za veľmi významný prvok ekonomického správania jednotlivcov považoval psychologické faktory.

Hoci bol stúpencom súkromného vlastníctva a kapitalizmu, ich vtedajšiu podobu nepokladal za definitívnu a poukazoval na mnohé problémy a deformácie trhu. Uznával objektívnu platnosť ekonomických zákonov, ale nestaval ich na úroveň zákonov prírodných. Určite by bol veľmi prekvapený súčasnou matematizáciou ekonómie a využívaním ekonometrie, ale nemyslím si, že by toto smerovanie striktnie odmietal. Mnohé jeho názory na fungovanie ekonomiky sú podnetné aj dnes³. Aj v súčasnosti je spojenie psychológie a ekonómie mimoriadne aktuálne, najmä v podobe behaviorálnej ekonómie, či neuroekonómie, a je významným zdrojom nesmierne dynamického rozvoja ekonómie, ktorého sme svedkami.

Ako je možná osobná individuálna sloboda človeka v spoločnosti?

Toto je jedna z kľúčových otázok a nestráca nič na aktuálnosti ani dnes. U Milla nájdeme odpoveď v jeho princípe individuálnej slobody. Millov postoj k tejto otázke je založený na uznaní hodnoty každého jednotlivca, na tolerancii a rešpekte k rozdielnosti a rozmanitosti, na odpore k uniformite a spriemerňovaniu všetkých ľudí na rovnakú úroveň, na slobode myslenia a konania. Mill dokonca tvrdí, že práve podporovanie týchto hodnôt je základom rozvoja každého jednotlivca a tým aj spoločnosti. Bez rešpektovania práv jednotlivca nie je možno dodržiavať ani práva menšín či skupín, ktoré zmýšľajú rozdielne. Tento jeho odkaz je taktiež znova aktuálny aj pre Slovensko a je azda aj jedným z najvýznamnejších, ktoré nám Mill ponúka. Nechajme však na túto tému prehovoriť samotného autora:

„Spoločnosť môže vykonávať a skutočne vykonáva svoje vlastné nariadenia. Ak pritom vydáva pokyny tam, kde by vôbec nemala zasahovať, praktizuje oveľa väčšiu spoločenskú tyraniiu než mnoho druhov politického útlaku, pretože - aj keď si v tomto prípade zvyčajne nepomáha nejakými extrémnymi sankciami - ponecháva len málo možností úniku, preniká oveľa hlbšie do detailov života a zotročuje ľudskú dušu.“⁴

Mill tvrdil, že ľuďom by malo byť umožnené žiť tak, ako si sami určia. Tu však pripustil jednu výnimku a tou je, že nesmú ubližovať druhým. Bol tiež zásadne proti nacionalizmu, proti všetkým formám intolerancie a dokonca aj proti tej forme demokracie, ktorá je založená na princípe rovnakosti na úkor princípu individuálnej slobody. Mill si uvedomoval, že k rozvoju tohto princípu môže dôjsť až na určitom stupni rozvoja spoločnosti. Tu však zdôrazňoval taktiež to, že ak dôjde k porušeniu tohto princípu (nech ide o akokoľvek vyspelú kultúru, spoločnosť či civilizáciu) je to krok späť a predzvesť úpadku spoločnosti. Ide tu teda opäť o jeden z najdôležitejších pojmov liberalizmu a tou je sloboda jednotlivca.

„No najsilnejším zo všetkých argumentov proti zasahovaniu verejnosti do čisto osobného správania je, že tam, kde k tomuto zasahovaniu dochádza, je veľmi pravdepodobné, že sa zasahuje nesprávne a na nesprávnom mieste.“⁵

Problematika individuálnej slobody na Slovensku je na prvý pohľad nie veľmi aktuálnym problémom. Je to však len zdanlivý dojem, lebo nech to znie akokoľvek tvrdo, naša spoločnosť nie je liberálna!

Je založená na tradícii a ľudia skôr preferujú rovnosť a solidaritu, nevážia si jedinečnosť druhých, respektíve každého jednotlivca a nie je u nás ešte dostatočne vypestovaná tolerancia k odlišnostiam či už názorovým alebo iným. Naša spoločnosť je podozrievavá k úspechu jednotlivca. Ten to vytŕča z davu, alebo sa nejako inak vymyká z preferovaného priemeru, je skôr sankcionovaný ako motivovaný k takémuto správaniu. Stále pretrváva akási obava zo

³ HOLLANDER, S.: *The Relevance of J. S. Mill: Some Implications for Modern Economics*. Londýn: R. D. C. Black, 1986

⁴ MILL, J. S.: *O politickej slobode*. Bratislava: Kalligram, 2001, s. 16

⁵ MILL, J. S.: *O politickej slobode*. In: *Logika liberalizmu*. Bratislava: Kalligram, 2005, s. 147

slobody a očakávanie, že niekto druhý, či niekto zvonku, nám túto slobodu, či ekonomickú prosperitu, zabezpečí. Liberálne hodnoty sú skutočne v úzadí a zostáva len dúfať, že sa to raz zmení a dočkáme sa aj obhajoby individuality, nepriemernosti, originality, kreativity, flexibility, otvorenosti, či tolerancie.

Mill a súkromné školstvo

Sloboda a jej ochrana, dodržiavanie vlastníckych práv a vymožitelnosť práva sú neustále aktuálne problémy aj na Slovensku a jeho myšlienky nám, pri obhajobe týchto hodnôt, môžu byť opäť užitočné. Významný odkaz nám však ponúka napríklad v prístupe ku školstvu.

Opäť nechajme prehovoriť J. S. Milla, nakoľko len veľmi ťažko to možno povedať výstižnejšie:

„Odsudzujem presne tak ako ktokoľvek iný to, že by všetka výchova alebo jej veľká časť mala byť iba v rukách štátu. Všetko, čo som povedal o význame individuality charakteru, rozmanitosti názorov a spôsobov správania, zahŕňa - rovnako bezpodmienečne - aj rozmanitosť výchovy. Všeobecné štátne vzdelanie je iba nástrojom na formovanie úplne rovnakých jedincov. A keďže šablóna, podľa ktorej ich štát odlieva, je totožná s tou, ktorá vyhovuje vládnucej moci - či je to monarchia, klérus, aristokracia alebo väčšina obyvateľstva - do tej miery, aká je efektívna a úspešná, ustanovuje nadvládu nad mysléním, vedúcu celkom prirodzene aj k nadvláde nad telom.“⁶

Kto je liberál?

Aj odpoveď na túto otázku je veľmi zaujímavá a taktiež nám tu môžu byť prospešné myšlienky J. S. Milla.

Zásady liberalizmu nepresadzuje podľa Milla ten, kto sa násilím snaží zvrhnúť režim obmedzovania slobody štátom, ale ten, kto predovšetkým liberalizmom žije. Čo sa pod tým myslí? Liberál je človek, ktorý necháva iným ľuďom voľnosť v rozhodovaní o sebe, nenúti im svoju morálku, snaží sa druhých ľudí presvedčiť silou argumentu a nie fyzickou, je tolerantný, volí alternatívy podľa svojho presvedčenia a nie tendenčne podľa vlastného prospechu, či podľa toho, kto je práve pri moci. Vie prijať aj opačný názor a rešpektovať ho, nie je dogmatik. Liberál rešpektuje vlastnícke práva ostatných a nedotknuteľnosť súkromného vlastníctva.

Mill si uvedomoval, tak ako mnohí pred ním a aj po ňom, že najväčšie súboje sa neodohrávajú vo vojnách, ale na pôde súboja myšlienok a podľa toho sa aj správal. Sám bol tým najlepším príkladom a neznižoval sa k osočovaniu, alebo dehonestovaniu iných.

Hoci to už Mill nespomína, je veľmi dôležité si uvedomiť, že hlavný súboj aj v dnešnej dobe neprebíha medzi pravicom a ľavicou ako nás politici často presviedčajú. Ide skôr o súboj etetizmus vs. liberalizmus. Ide o to rozhodnúť sa, či preferujeme delegovanie moci na štát (alebo nadštátnu inštitúciu), alebo osobnú zodpovednosť a rozhodovanie jednotlivca. Je to o tom, či sa rozhodneme pre uniformitu a rovnostárstvo, alebo rôznorodosť a rozdiely medzi ľuďmi (či už pozitívne, alebo negatívne).

Ale možno aj najdôležitejším odkazom Milla je, že slobodu nemožno presadzovať akoukoľvek formou neslobody, respektíve obmedzovaním slobody ako sa často v histórii dialo (napríklad Francúzska revolúcia).

⁶ MILL, J. S.: O politickej slobode. In: *Logika liberalizmu*. Bratislava: Kalligram, 2005, s. 175 - 176

Mill, byrokracia a verejné statky

Mill nebol etatista, za akého ho veľa ľudí považuje, ale uvedomoval si aj hodnotu statkov a služieb, ktoré by sme dnes označili ako verejné:

„Hoci spoločnosť nie je založená na zmluve a hoci sa nič nezíska tým, že sa zmluva vynájde kvôli tomu, aby sa z nej odvodili sociálne záväzky, každý, kto od spoločnosti prijíma ochranu, je jej za toto dobrodenie dlžníkom.“⁷

Podnetné sú aj napríklad jeho poznámky o štáte a byrokrácii:

„V krajinách s rozvinutejšou civilizáciou a búrlivejším duchom verejnosť, navyknutá očakávať, že všetko za ňu urobí štát, alebo aspoň nerobiť sama pre seba nič bez toho, aby nepožiadala štát o dovolenie nielen urobiť niečo, ale dokonca aj ako to robiť, prirodzene robí zodpovedným za všetko zlo, ktoré na ňu dolieha, štát. Keď toto zlo prekoná hranice jej trpezlivosti, búri sa proti vláde a organizuje to, čo sa nazýva revolúciou. Potom sa niekto ďalší, či už s legitímnou mocou od ľudu, alebo bez nej, vyšvihne hore, dáva príkazy byrokracií a všetko ide prevažne tak ako predtým - byrokracia sa nemení a nikto nie je schopný nahradiť ju.“⁸

Jeho argumentácia je opodstatnená, ale určite si ju netreba mylíť, a ani iné jeho vyjadrenia, s obhajovaním vplyvu štátnej moci na jednotlivca.

Dezinterpretácia odkazu J. S. Milla a jeho kritici

K odkazu J. S. Milla sa hlásili mnohí no málokto z nich sa jeho učenia aj držal. Po výstižný príklad nemusíme ani ísť hlboko do histórie, či za hranice. Aj na Slovensku sa na Millove učenie odvolával jeden pomerne známy pseudoliberal (nakrátko bol aj ministrom hospodárstva), keď však prišlo na otázku vlastníckych práv, nevylučoval dokonca ani ten najvážnejší zásah - znárodnenie. No, ale prejdime už teraz trochu do histórie.

Millovi je často vyčítaný vplyv Isidora Augusta Marie Francois Xavier Comteho (Augusta Comteho, 1798-1857) a sprostredkovane cez neho aj vplyv Clauda-Henriho de Rouvroy Saint Simona (1760-1825), teda utopického socializmu na jeho dielo. Comte si s Millom zhruba šesť rokov dopisoval, bol Millovým učiteľom a Mill ho aj finančne podporoval. No Mill najmä vo svojej eseji *A. Comte a pozitivizmus*, jasne odmietol Comteho celkovo neliberálny prístup k riešeniu mnohých spoločenských problémov a jeho snahu vytvoriť „svetskú cirkev“. To, čo ich spájalo bol záujem o sociológiu ako vedu. Mill bol však vždy skôr empirik ako pozitivist, resp. priamo antipositivist ala Friedrich Nietzsche. Comte prosto nemal na Millove práce a formovanie jeho názorov významnejší vplyv.

Kritika Josepha Aloisa Schumpetera⁹ (1883 - 1950), ktorý ho okrem iného označil za evolučného socialistu, je natoľko absurdná, že ani veľmi nestojí za reakciu. Schumpeter kritizoval takmer každého a nie vždy bola kritika na mieste. V Millovom prípade rozhodne nebola, pričom mu vyčítal mu najmä vplyv Benthamu. To však už bolo spomenuté a žiaľ doteraz sa na Schumpetera ako autoritu, Millovi kritici odvolávajú.

Medzi ďalších ostrých kritikov patrila Friedrich August von Hayek¹⁰ (1899-1992), čo je obzvlášť vtipné, keďže práve Mill bol pre neho, predovšetkým v mladosti, veľkým inšpiračným zdrojom a mal značný vplyv na formovanie jeho vlastných názorov. Len to

⁷ MILL, J. S.: O politickej slobode. In: *Logika liberalizmu*. Bratislava: Kalligram, 2005, s. 136

⁸ Tamtiež, s. 182 - 183

⁹ HOLLANDER, S.: On Mill Interpretation Since Schumpeter. In. Thweatt, W.: *The Classical Economists*. Boston: Mass Kluwer, 1987, s. 163 - 77

¹⁰ HAYEK, F. A.: *John Stuart Mill and Harriet Taylor: Their Correspondence and Subsequent Marriage*. Chicago: University of Chicago Press, 1951

dokazuje, že mnohí žiaci majú tendenciu zavrhnúť a často skresliť odkaz svojho učiteľa. Hayekovi sa predovšetkým nepáčil vplyv Harriet Taylorovej¹¹, Millovej ženy, ale aj neskorší vplyv jeho nevlastnej dcéry, Helen Taylorovej, na jeho dielo. O skutočných dôvodoch, prečo nepripisoval ani Millovej žene nesporne pozitívny vplyv na jeho práce a Milla pod jej vplyvom považoval za zženštilého, či dokonca za „pomäteného socialistu“, možno len špekulovať. Hayekovi však často chýbala pokora a úcta k druhým ľuďom, takže to zasa ani nie je natoľko neprekvapujúce.

Ďalší kritik bol Karl Reymund Popper¹² (1902-1994) a to najmä preto, že on sám odmietal metódu indukcie a predstavu, že by bolo správne vyvodzovať univerzálne zákony z konečného počtu pozorovaní. Mill skúmal induktívnu logiku ako jednu z metód poznávania prírodných zákonov, hlavne kauzálnych. Induktivizmus systematicky rozpracoval¹³, ale nebol proti formálnej logike, chcel ju len vždy potvrdiť aj empiricky a rozhodne neodmietal dedukciu ako sa často uvádza. Mali prosto odlišné názory, ale hlavne tvrdenie Poppera, že induktívna metóda nie je pre vedu podstatná, bola dôvodom rozporu.

Záver

V úvode a aj v názve tejto eseje som uviedol, že odkaz J. S. Milla by mohol byť alternatívou k učeniu rakúskej školy. Pozorný čitateľ však na základe prečítaného určite zistil, že mnohé Millove východiská a názory sú totožné s rakúskou školou a tieto koncepcie nie sú až natoľko v rozpore, ale skôr sa dopĺňajú.

Ku takejto „taktike“ (predstierať rozpory a podsunúť Milla ako alternatívu) ma prinútilo to, že mnohí zástancovia učenia rakúskej školy ekonómie (zvlášť je, že aj vrámcí nej existujú pomerne značné názorové rozdiely) majú voči Millovi predsudky na ktorých dogmaticky trvajú a často bezdôvodne odmietajú, možno na prvý pohľad, odlišný názor.

Malo ich to vyprovokovať k ostrážitosti pri čítaní a donútiť k zamysleniu nad len zdanlivými rozpormi v týchto koncepciách. Práve tieto pseudorozpory sú zámenkou k dezinterpretáciám, kritike a hádkam, ktoré som spomenul. Nedajme sa, prosím, zmiasť deleniami, rôznymi školami a smermi, liberalizmus je len jeden, v jeho centre je jednotlivец, základom je tolerancia a úcta k slobode. Ľudia s takýmto vnímaním sú predsa na jednej lodi a nemali by strácať čas a energiu spormi o to, kto je „pravoverný“ liberál a kto už nie, ale vzájomne spolupracovať aj preto, že to nie je práve „liberálne“, ale aj z toho dôvodu, že etatizmus je stále takpovediac „ante portas“ a ohrozuje hodnoty liberalizmu, ktoré si my všetci, myslím, vážime.

*Autor je študentom Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave
Publikuje na <http://kavicky.blogspot.com>*

¹¹ PEART, S. J. - LEVY, D. M.: *Discussion, Construction and Evolution: Mill, Buchanan and Hayek on the Constitutional Order*. 2005 Dostupné na SSRN: <http://ssrn.com/abstract=911272>

¹² POPPER, K. R.: *Logik der Forschung*. Viedeň: Julius Springer Verlag, 1935

¹³ JACOBS, S.: *Science and British Liberalism: Locke, Bentham, Mill and Popper*. Avedbury: Aldershot, 1991

Použitá literatúra

- HOLLANDER, S. 1986. *The Relevance of J. S. Mill: Some Implications for Modern Economics*. Londýn: R. D. C. Black, 1986
- HOLLANDER, S. 1987. On Mill Interpretation Since Schumpeter. In: THWEATT, W.: *The Classical Economists*. Boston: Mass Kluwer, 1987
- JACOBS, S. 1991. *Science and British Liberalism: Locke, Bentham, Mill and Popper*. Avedbury: Aldershot, 1991
- MILL, J. S. 1991. Additional Letters of John Stuart Mill. In: *The Collected Works of John Stuart Mill*. Vol. XXXII. Toronto: University of Toronto Press, 1991. ISBN 0-8020-2768-7
- MILL, J. S. 1981. Autobiography and Literary Essays. In: *The Collected Works of John Stuart Mill*. Vol. I. Toronto: University of Toronto Press, 1981. ISBN 0-8020-2368-1
- MILL, J. S. 2005. Civilizácia. In: *Logika liberalizmu*. Bratislava: Kalligram, 2005. ISBN 80-7149-783-5
- MILL, J. S. 1977. Considerations on Representative Government. In: *The Collected Works of John Stuart Mill*. Vol. XIX. Toronto: University of Toronto Press, 1977. ISBN 0-8020-5345-9
- MILL, J. S. 2005. Duch doby. In: *Logika liberalizmu*. Bratislava: Kalligram, 2005. ISBN 80-7149-783-5
- MILL, J. S. 1967. Essays on Economics and Society. In: *The Collected Works of John Stuart Mill*. Vol. IV. Toronto: University of Toronto Press, 1967. ISBN 0-8020-5481-7
- MILL, J. S. 1978. Essays on Philosophy and the Classics. In: *The Collected Works of John Stuart Mill*. Vol. XI. Toronto: University of Toronto Press, 1978. ISBN 0-8020-2285-9
- MILL, J. S. 1988. Journals and Debating Speeches. In: *The Collected Works of John Stuart Mill*. Vol. XXVI and XXVII. Toronto: University of Toronto Press, 1988. ISBN 0-8020-2674-5
- MILL, J. S. 2005. Kapitoly o socializme. In: *Logika liberalizmu*. Bratislava: Kalligram, 2005. ISBN 80-7149-783-5
- MILL, J. S. 2005. *Logika liberalizmu*. Bratislava: Kalligram, 2005. ISBN 80-7149-783-5
- MILL, J. S. 1986. Newspaper writings. In: *The Collected Works of John Stuart Mill*. Vol. XXV. Toronto: University of Toronto Press, 1986. ISBN 0-8020-2602-8
- MILL, J. S. 2001. *O politickej slobode*. Bratislava: Kalligram, 2001. ISBN 80-7149-405-4
- MILL, J. S. 2005. Poddanstvo žien. In: *Logika liberalizmu*. Bratislava: Kalligram, 2005. ISBN 80-7149-783-5
- MILL, J. S. 1936. *Principles of political economy with some of their applications to social philosophy*. London: Longmans, Green and Co., 1936.
- MILL, J. S. 1988. Public and Parliamentary Speeches. In: *The Collected Works of John Stuart Mill*. Vol. XXVIII and XXIX. Toronto: University of Toronto Press, 1988. ISBN 0-8020-2693-1
- MILL, J. S. 2005. Utilitarizmus. In: *Logika liberalizmu*. Bratislava: Kalligram, 2005. ISBN 80-7149-783-5
- MILL, J. S. 2005. Úvahy o zastupiteľskej vláde. In: *Logika liberalizmu*. Bratislava: Kalligram, 2005. ISBN 80-7149-783-5
- MILL, J. S. 2005. Užitočnosť náboženstva. In: *Logika liberalizmu*. Bratislava: Kalligram, 2005. ISBN 80-7149-783-5
- PEART, S. J. - LEVY, D. M. 2005. *Discussion, Construction and Evolution: Mill, Buchanan and Hayek on the Constitutional Order*. Dostupné na SSRN: <http://ssrn.com/abstract=911272>
- POPPER, K. R. 1935. *Logik der Forschung*. Viedeň: Julius Springer Verlag, 1935
- <http://oll.libertyfund.org/index.php>
- <http://ssrn.com>